

Ewaluacja Programu Przeciwdziałania Młodzieżowej Patologii Społecznej

Seminarium poświęcone analizie realizacji w latach 1994-2014
Programu Przeciwdziałania Młodzieżowej Patologii Społecznej

Tomasz Kowalewicz, Fundacja Praesterno

Warszawa, 23.04.2016 r.

Prowadzony przez Fundację Praesterno Program Przeciwdziałania Młodzieżowej Patologii Społecznej podlega ocenie, w skład której wchodzi ewaluacja procesu oraz ewaluacja wyników.

Ewaluacja procesu (lub ewaluacja on-going) prowadzona jest permanentnie i polega na:

a/ stałym monitoringu realizacji i przebiegu programu, prowadzonym na poziomie lokalnym w każdym ośrodku Fundacji oraz na poziomie centralnym przez koordynatora i asystenta ds. profilaktyki

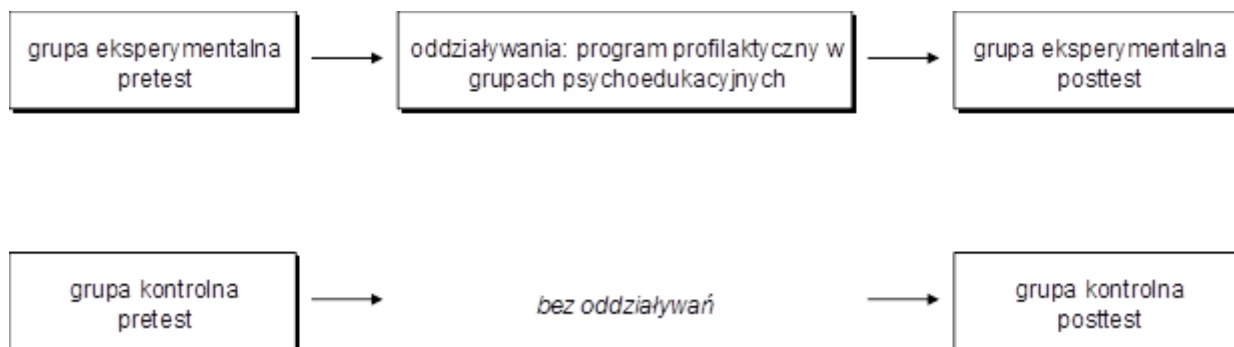
b/ opiece superwizyjnej sprawowanej nad wszystkimi zespołami realizatorów

Ewaluacja on-going skupia się na zarządzaniu realizacją programu, umożliwia diagnozowanie i analizę problemów pojawiających się w trakcie działań programowych oraz poszukuje możliwości ich rozwiązania. Dzięki ewaluacji procesu możliwa jest pogłębiona ocena pojawiających się problemów, pogłębiona analiza uwarunkowań kontekstowych, które mogą mieć znaczenie dla powodzenia realizacji programu, bądź osiągnięcia przez niego założonych celów.

Ewaluacja rezultatu jest realizowana w modelu quasi eksperymentalnym badań pre i posttestowych.

Porównane są wyniki dwóch grup: eksperymentalnej (czyli grupy uczestniczącej w programie profilaktycznym) i grupy kontrolnej (nie biorącej udziału w programie). Pierwszy pomiar jest dokonywany przed rozpoczęciem programu w grupie eksperymentalnej, drugi pomiar po zakończeniu programu (w grupie kontrolnej po upływie podobnego odcinka czasowego), wg schematu:

Schemat badawczy

Procedura normalizacyjna dla danych "psychospołecznych" uzyskiwanych w Kwestionariuszu KADM.

Diagnoza stanu psychospołecznego dokonywana jest w programie przy pomocy kwestionariusza KADM (Kwestionariusz Autodiagnozy Dla Młodzieży).

Grupę kontrolną stanowią uczniowie (N=159) w wieku 12-20 lat – dobrze przystosowana młodzież nie wykazująca zaburzeń przystosowania. Wyniki grupy kontrolnej stanowią w zakresie funkcjonowania psychospołecznego punkt odniesienia dla wyników uczestników programu.

Uzyskane dane przetworzono na skale T, gdzie średnia w grupie kontrolnej (to jest w grupie normalizacyjnej) wynosi 50 punktów a odchylenie standardowe 10 punktów.

Znajomość parametrów KADM w 'dobrze przystosowanej' grupie kontrolnej pozwala na obliczenie natężenia nieprzystosowania psychospołecznego w grupie uczestników programu. Ponieważ wartość 50 odpowiada średniemu wynikowi w grupie normalizacyjnej, można wynik uzyskany przez inne osoby (np. uczestniczące w programach profilaktycznych) porównywać z wynikami osób przystosowanych. Innymi słowy wyniki znacząco odbiegające od wartości 50 traktujemy jako odbiegające od "zdrowej" przeciętnej w populacji "przystosowanych". Dalsze partie pracy będą odwoływały się do przedstawionego tu toku rozumowania.

Wielkość odchylenia konkretnego wyniku od liczby 50 oznacza stopień odbiegania od przeciętnego wyniku w populacji młodzieży dobrze przystosowanej, przy czym wynik wyższy (ponad 50) wskazuje wyższe natężenie problemów psychoemocjonalnych, wynik niższy (poniżej 50) oznacza niższy poziom problemów.

Zastosowanie opisanej procedury umożliwia dokonanie oceny zmiany funkcjonowania psychospołecznego uczestniczącej w programie młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym

Kwestionariusz KADM umożliwia pomiar poziomu przystosowania psychospołecznego na 9 skalach (ogólny wskaźnik nieprzystosowania i 8 skal treściowych).

Ogólny wskaźnik nieprzystosowania (OWN) – sumaryczny wynik 32 pytań KADM, informujący o globalnym natężeniu nieprzystosowania psychospołecznego.

wskaźnik efektywności programu: różnica OWN posttest minus OWN pretest

Skala 1 – Izolacja społeczna (IS) - osoby z wysokimi wynikami charakteryzuje przekonanie o braku bliskich więzi społecznych. Nie czują, że są lubiane i rozumiane przez innych, nie mają poczucia, że inni ufają im, same nie ufają innym. Są wycofane społecznie, na uboczu, zahamowane, wstydzące się. Utrzymują innych na dystans. Charakteryzuje je poczucie odrzucenia przez innych.

wskaźnik efektywności programu: różnica IS posttest minus IS pretest

Skala 2 - Brak dążeń i celów życiowych (DC) - osoby z wysokimi wynikami charakteryzuje brak sprecyzowanych dążeń, nieokreśloność celów życiowych, nieumiejętność uzasadnienia powodów własnego postępowania. Osoby te chciałyby być inne, niż są. Unikają konfrontacji, brakuje im śmiałości, konsekwencji i wytrwałości. Są zmienne, pesymistyczne, niezdyscyplinowane. Rzeczywistość zastępują marzeniami i fantazjami.

wskaźnik efektywności programu: różnica DC posttest minus DC pretest

Skala 3 - Psychopatyczność (brak kontroli - PS) - osoby z wysokimi wynikami są nieprzewidywalne, impulsywne, agresywne i łatwo wpadają w złość. Trudno im opanować się. Są rywalizacyjne, skłonne do walki i konfrontacji. Nie ustępują. Nie kierują się względem na innych, obojętne wobec uczuć innych. Bez samokontroli. Osoby z bardzo niskim wynikiem charakteryzuje zahamowanie emocjonalne, brak ekspresji, sztywność emocjonalna.

wskaźnik efektywności programu: różnica PS posttest minus PS pretest

Skala 4 - Konflikty w rodzinie (KR) - osoby z wysokimi wynikami są w konflikcie z rodzicami. W rodzinie często są awantury, komunikacja jest zablokowana. Osoby te odrzucają wymogi płynące z konwenansów. Odrzucają rodziców jako autorytet socjalizacyjny. Jednocześnie są niepewne w stawianiu czoła wymaganiom dorosłego życia.

wskaźnik efektywności programu: różnica KR posttest minus KR pretest

Skala 5 – Depresyjność (ucieczkowe wycofanie - DE) - osoba z wysokimi wynikami prezentuje tendencje ucieczkowe (z domu, myśli o zmianie klasy, o samobójstwie). Nie rozumie przyczyn własnego postępowania, nie potrafi nad sobą panować. Jest nieodpowiedzialna, postępuje nieuczciwie, by osiągnąć to, o co jej chodzi. Jest pesymistyczna, niepewna, obronna, pełna lęku co do przyszłości, nieodporna, nieprzewidywalna, ambiwalentna, nieprzystosowana.

wskaźnik efektywności programu: różnica DE posttest minus DE pretest

Skala 6 - Brak sprawczości (BS) - osoby z wysokimi wynikami mają poczucie, że ich życie jest nudne i że nie mają na nie wpływu. Nie planują swojego rozwoju. Są nieodpowiedzialne i nieskuteczne w spełnianiu wymagań. Są nieodporne na stres i przeciwności. Łatwo zniechęcają się.

wskaźnik efektywności programu: różnica BS posttest minus BS pretest

Skala 7 - Izolacja w środowisku szkolnym (ISS) - Osoby z wysokimi wynikami są outsiderami wśród rówieśników w klasie. Nie czują się w swojej klasie dobrze, chcą ją zmienić. Są ostrożne i podejrzliwe. Unikają konfliktów i ulegają innym. Są przytłumione, konserwatywne, nie podejmują działania.

wskaźnik efektywności programu: różnica ISS posttest minus ISS pretest

Skala 8 - Poczucie niskiej wartości (PW) - osoby z wysokimi wynikami nie akceptują swojego wyglądu, czują się samotne, nie akceptują, że są takie, jakie są. Nie mają do siebie zaufania. Nie wierzą w siebie i deprecjonują siebie. Z podejrzliwością i ostrożnością traktują innych, równocześnie są zahamowane, skryte i zależne. Liczą się z innymi.

wskaźnik efektywności programu: różnica PW posttest minus PW pretest

Analiza danych pretestowych Kwestionariusza KADM umożliwi dokonanie diagnozy funkcjonowania psychospołecznego młodzieży w momencie rozpoczęcia programu.

Ta analiza odpowiada na pytanie, czy młodzież uczestnicząca w psychoedukacyjnym programie profilaktyki selektywnej realizowanym przez Ośrodki Profilaktyki Środowiskowej Fundacji PRAESTERNO różni się w zakresie funkcjonowania psychospołecznego od młodzieży "dobrze przystosowanej", to znaczy czy do programu profilaktycznego trafia rzeczywiście młodzież zagrożona patologią społeczną?

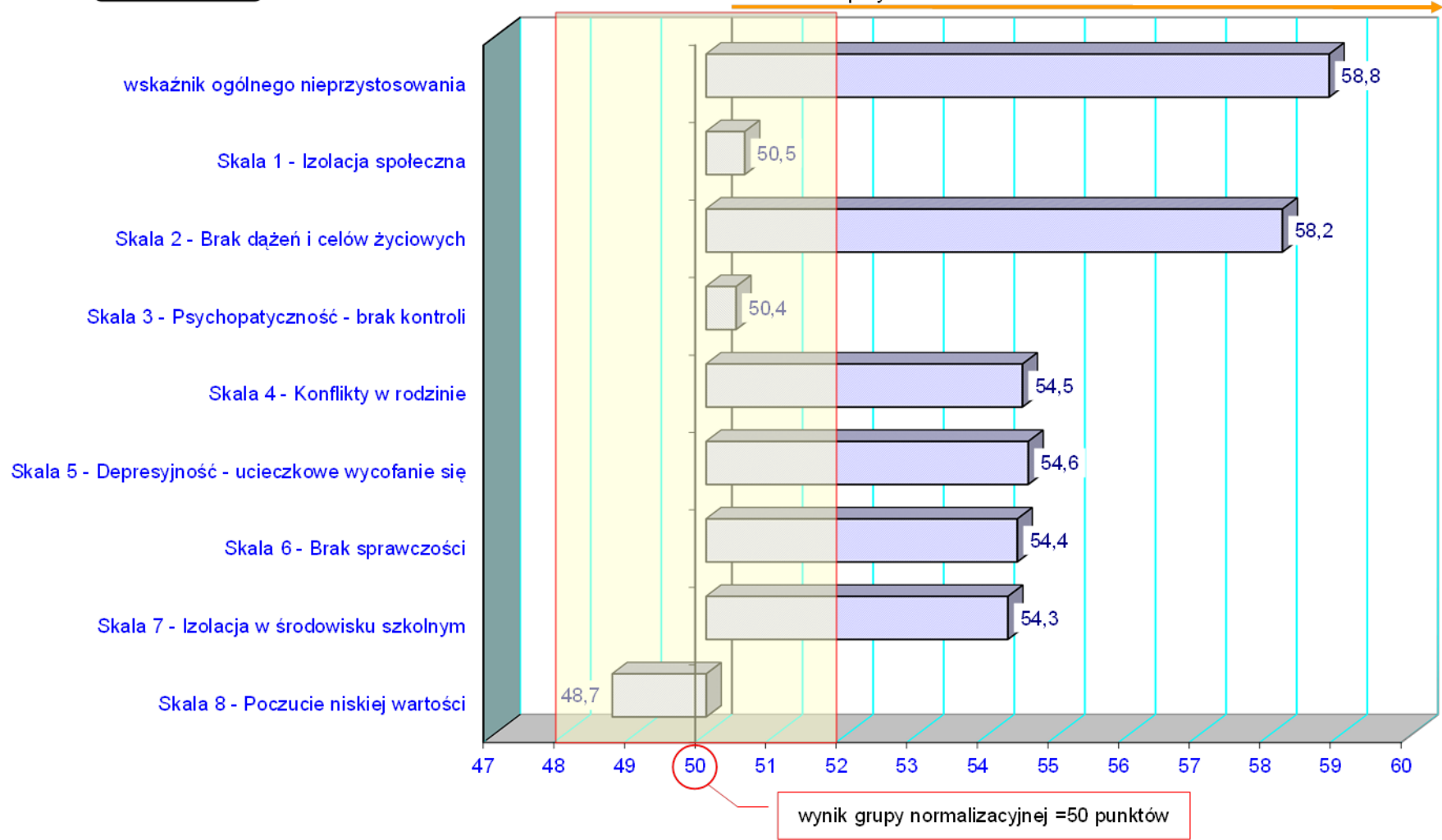
Profil charakteryzujący podopiecznych OPS-ów w momencie rozpoczynania przez nich programu psychoedukacyjnego przedstawia **wykres nr 1¹**.

¹ Dane empiryczne ilustrujące prezentowany referat pochodzą z raportu ewaluacyjnego EFEKTYWNOŚĆ PROGRAMU PSYCHOKOREKCYJNEGO DLA MŁODZIEŻY ZAGROŻONEJ PATOLOGIĄ SPOŁECZNĄ, PROGRAM PROFILAKTYKI SELEKTYWNEJ. Ocena działań Ośrodków Profilaktyki Środowiskowej Fundacji PRAESTERNO w roku szkolnym 2014/2015, czyli z ewaluacji ostatniej zakończonej edycji programu.

Wykres 1

N = 96

Profil psychoemocjonalny uczestników programu wzrost nieprzystosowania

Ogólny wskaźnik nieprzystosowania OWN

Ogólny poziom nieprzystosowania psychoemocjonalnego i społecznego uczestników programu jest znacznie powyżej normy (wyniku grupy kontrolnej) i wynosi 58,8 punktu.

Różnice między grupą eksperymentalną a kontrolną (normalizacyjną) w skalach treściowych kwestionariusza KADM

Wyniki 5 skal na 8 znacznie różnią się od wyników grupy normalizacyjnej.

Podopiecznych ośrodków charakteryzuje w momencie rozpoczynania programu profilaktycznego:

wynik znacznie powyżej normy na skali 'brak dążeń i celów życiowych' (58,2 punktu) – charakteryzuje ich brak sprecyzowanych dążeń, nieokreśloność celów życiowych, nieumiejętność uzasadnienia powodów własnego postępowania, niezadowolenia z siebie, są nieśmiali, niekonsekwentni i niewytrwali;

wynik na skali 'depresyjność - ucieczkowe wycofanie się' (54,6 punktów) jest wysoki, co wskazuje na brak zrozumienia własnego postępowania, także na wysoki poziom pesymizmu;

bardzo wysoki poziom konfliktów w rodzinie - wynik na skali 'konflikty w rodzinie' wynosi 54,5 punktów i wykracza poza normę. Uczestnicy programu nie akceptują wymogów płynących z konwenansów, nie uznają rodziców jako autorytet socjalizacyjny;

wynik na skali poczucia braku sprawczości jest bardzo wysoki (54,4 punktu) – uczestników programu charakteryzuje poczucie braku wpływu na swoje życie;

wynik na skali 'izolacja w środowisku szkolnym' wynosi 54,3 punktu i wykracza poza normę – uczestników charakteryzuje złe samopoczucie w swojej klasie, są podejrzliwi, bierni interpersonalnie;

wynik na skali 'izolacja społeczna' (50,5 punktu), mieści się w normie, co świadczy o istnieniu bliskich więzi społecznych, i odpowiednim dystansie w stosunku do innych;

na skali 'psychopatyczność - brak kontroli' – uczestnicy uzyskali wynik w granicach normy (50,4 punktu) – wskazujący na brak sztywności, właściwe kontrolowanie swoich zachowań i uczuć;

wynik na skali 'poczucie niskiej wartości' wynosi 48,7 punktu i mieści się w normie – uczestników charakteryzuje zaufanie do siebie i adekwatne poczucie wartości. Są oni otwarci i niezależni.

Podsumowanie:

poziom natężenia problemów (zaburzeń) psychoemocjonalnych młodzieży zagrożonej, rozpoczynającej program psychoedukacyjny, jest bardzo wysoki. Uczestników programu charakteryzuje szczególnie wysokie poczucie braku dążeń i celów życiowych, brak sprawczości oraz nasilenie konfliktów w rodzinie, depresyjność i tendencje ucieczkowe, źle funkcjonują w środowisku rówieśniczym. Mają natomiast poczucie dobrego funkcjonowania społecznego, adekwatne poczucie wartości własnej, potrafią kontrolować swoje zachowania.

Opis zmian w funkcjonowaniu psychoemocjonalnym, rejestrowanych u uczestników programu

Dane prezentowane w tej części opracowania stanowią analizę wyników tych uczestników programu profilaktycznego, którzy mają "pełne" dane, to znaczy brali udział zarówno w pre- jak i posttestowych badaniach prowadzonych z użyciem kwestionariusza KADM. W prezentowanej edycji programu pełne dane zebrano od 65 absolwentów.

Zmiana globalnego poziomu nieprzystosowania psychospołecznego uczestników programu

W momencie rozpoczynania programu (pierwszy pomiar), wynik na skali ogólnego nieprzystosowania WON uzyskany przez młodzież zagrożoną (tę grupę, która wzięła także udział w badaniach posttestowych) wyniósł 58,8 punktu i znacznie wykraczał poza normę. Po roku uczestniczenia w programie wskaźnik WON absolwentów programu spadł o średnio 2,8 punktu (do 56,0). Zmiana nie jest istotna statystycznie (wykres nr 2 na następnej stronie).

Wynik po roku to wielkość wciąż odbiegająca od normy. Wynik pokazuje, że uczestnicy programu funkcjonują psychoemocjonalnie gorzej, niż uczniowie z grupy kontrolnej. Poziom psychoemocjonalny osób, które ukończyły program wciąż nie mieści się w normie, chociaż zmiany zaszły w pożądanym kierunku.

Zmiany na skalach treściowych kwestionariusza KADM

Przegląd szczegółowych skal kwestionariusza KADM pozwala sformułować hipotezy interpretacyjne na temat treści zmian, których doświadczają uczestnicy programu (wykres nr 2).

Wyniki uczestników programu (z pełnymi danymi) na skali 'Brak dążeń i celów życiowych' bardzo odbiegały od wyników młodzieży dobrze przystosowanej w pomiarze pretestowym (58,2 punktu). Pomiar dokonany przed zakończeniem programu pokazuje poprawę tego wymiaru funkcjonowania, choć nie osiąga ona poziomu istotności statystycznej (55,5 punktu posttest). Podopieczni wciąż jednak nie potrafią sprecyzować swoich dążeń i dookreślić celów życiowych, nie potrafią uzasadnić powodów własnego postępowania, są nieśmiali, niekonsekwentni i niewytrwali.

Innym rysem charakteryzującym podopiecznych jest ich 'Depresyjność - ucieczkowe wycofanie się'. Poziom depresyjności młodzieży uczestniczącej w programie nie zmniejszył się znacząco w okresie uczestniczenia w programie i wciąż jest powyżej normy (54,6 – pretest; 52,4 – posttest). Podopieczni, wciąż słabo rozumieją własne postępowanie, nie panują nad sobą. Zmiana, choć we właściwym kierunku, nie jest istotna statystycznie.

Młodzież uczestniczącą w programie w roku 2014/2015 charakteryzuje podwyższony poziom problemów w relacjach rodzinnych. Wyniki na skali 'Konflikty w rodzinie' odbiegają od wyników młodzieży dobrze przystosowanej. Po zakończeniu programu wynik jest taki sam, jak na starcie i nadal jest znacznie powyżej normy (pretest, posttest – 54,5 punktu) – konfliktowe relacje rodzinne uczestników programu nie poprawiły się. Młodzież odrzuca wymogi płynące z konwenansów, nie uznaje rodziców za autorytet.

Podopieczni ośrodków cechują się wysoką nieodpowiedzialnością i nieskutecznością, łatwo zniechęcają się i są nieodporni na stres i przeciwności. Wyniki na skali 'Braku sprawczości' odbiegały od wyników młodzieży dobrze przystosowanej. Po zakończeniu programu wynik podopiecznych w tej skali wciąż jest podwyższony, pomimo tego, że uległ zmniejszeniu (54,4 punktu w preteście, 52,6 w postteście). Zmiana nie jest istotna statystycznie.

Wynik na skali 'Izolacja w środowisku szkolnym' wskazywał na odbieganie od normy (pretest 54,3 punktu). Stan końcowy pozostał na podobnym poziomie (posttest: 54,1 punktu): młodzież zagrożona patologią społeczną czuje się odrzucana przez środowisko szkolne.

Wynik w preteście na skali 'Izolacji społecznej' wskazuje na pozostawanie w granicach normy (pretest 50,5 punktu; posttest 49,4 punktu). Młodzież uczestnicząca w programie zachowuje właściwy dystans w środowisku rówieśniczym, czuje się dobrze w grupie z zachowaniem koniecznej odrębności, ufają innym.

Wynik grupy eksperymentalnej na skali "Psychopatyczność – brak kontroli" wskazuje na właściwy poziom samokontroli, brak nadmiernych zahamowań emocjonalnych i właściwy poziom ekspresji jest (pretest 50,4 punktu; posttest 51,1 punktu).

Na wymiarze 'Poczucie niskiej wartości' uczestnicy programu nie odbiegali od normy (48,7 punktu w preteście). Przed zakończeniem programu wynik oddalił się nieco (nieistotnie statystycznie) od normy (47,4 punktu). Młodzież zagrożona patologią prezentuje nieco zawyżone poczucie własnej wartości: przesadnie akceptuje swój wygląd, przesadnie akceptuje siebie, nie wykazuje podejrzliwości i ostrożności w traktowaniu innych.

Zmiany w doświadczeniach ze środkami psychoaktywnymi

Diagnozowana w badaniach ewaluacyjnych dynamika zmian w intensywności doświadczeń uczestników programu ze środkami psychoaktywnymi nie jest umieszczana w kontekście wyników grupy kontrolnej. W związku z tym nie możemy weryfikować hipotezy o źródłach warunkujących różnice (nie wiemy, czy są one spowodowane uczestnictwem w programie, zmianami rozwojowymi charakterystycznymi dla wieku dorastania, czy np. zmianami w obyczajowości lub subkulturze młodzieżowej). Tym niemniej włączamy wyniki przeprowadzonych analiz, nie interpretując zależności przyczynowo-skutkowych.

Do pomiaru wykorzystano pulę pytań "Doświadczenia" diagnozujących intensywność doświadczeń młodzieży ze środkami psychoaktywnymi.

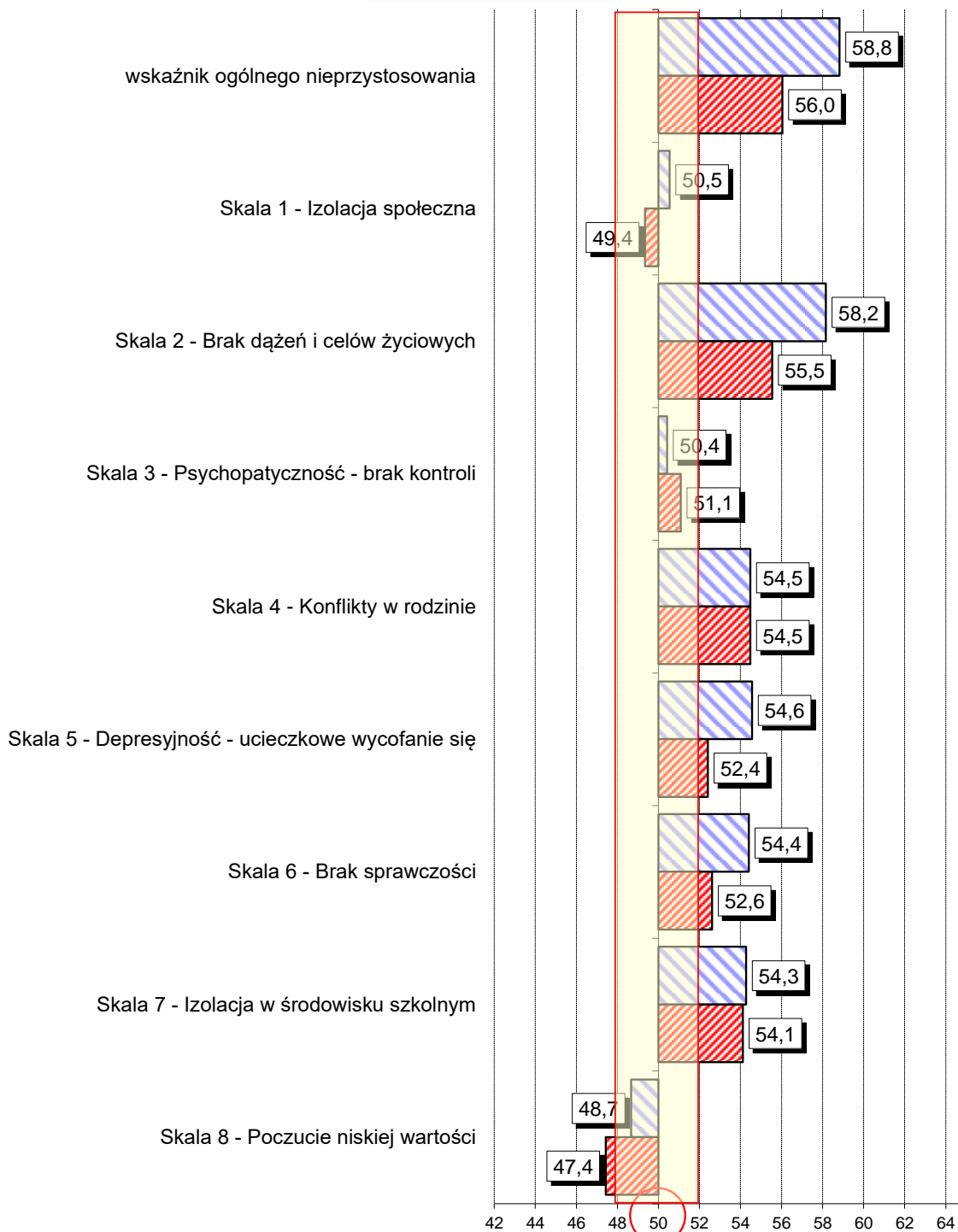
Analizy dotyczą tylko osób, które brały udział w badaniach pretestowych i posttestowych (wykres nr 3).

Wykres nr 2

N = 65

Efektywność programu profilaktycznego
wyniki pre- i posttestu kwestionariusza KADM

□ pretest ■ posttest

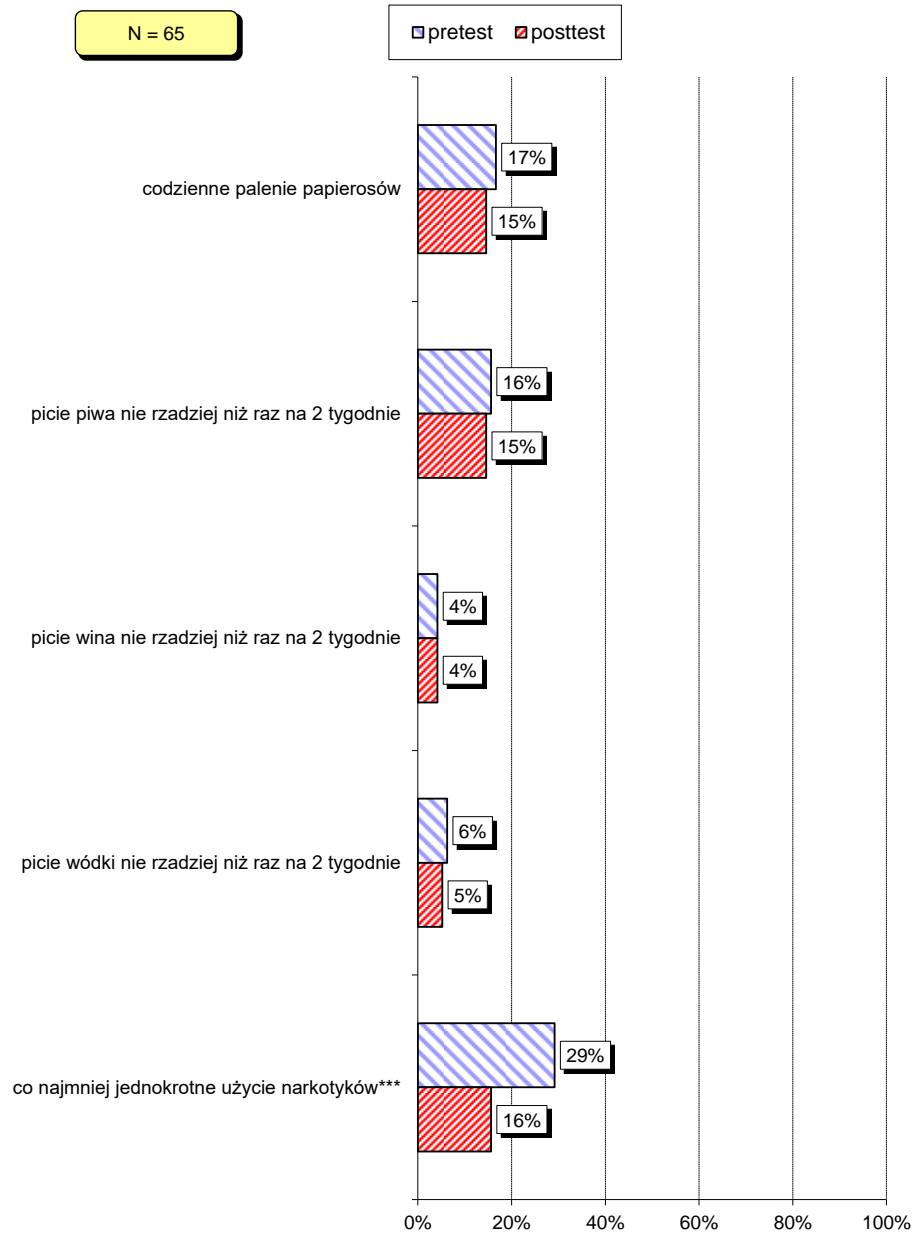

*** = różnica istotna statystycznie

wynik grupy normalizacyjnej =50 punktów

Wykres nr 3

Efektywność programu profilaktycznego
intensywność doświadczeń ze środkami psychoaktywnymi przed
rozpoczęciem i przed zakończeniem programu

Palenie papierosów

Młodzież uczestnicząca w programie nieco rzadziej (nieistotnie statystycznie) po zakończeniu programu niż na jego początku deklarowała codzienne palenie papierosów. W ciągu 3 miesięcy przed rozpoczęciem programu codziennie paliło papierosy 16,7% podopiecznych, w ciągu 3 miesięcy przed zakończeniem programu – 14,6%.

Picie piwa

Intensywność picia piwa nieznacznie spadła w trakcie trwania programu: 14,6% badanych piła piwo nie rzadziej niż raz na 2 tygodnie w ciągu ostatnich 3 miesięcy trwania programu, przed rozpoczęciem programu intensywnie piło piwo 15,6% podopiecznych.

Picie wina

Intensywności picia przez młodzież wina nie rzadziej niż raz na 2 tygodnie nie zmieniła się w wyniku oddziaływań profilaktycznych: przed rozpoczęciem programu i przed jego zakończeniem wino piło nie rzadziej niż raz na 2 tygodnie 4,2% podopiecznych.

Picie wódki

Badania pokazały, że wśród młodzieży objętej programem minimalnie zmniejszyła się intensywność picia wódki. Przed rozpoczęciem programu wódkę piło nie rzadziej niż raz na 2 tygodnie 6,3% podopiecznych, w ciągu 3 miesięcy przed zakończeniem programu – 5,2%. Zmiana nie jest istotna statystycznie.

Doświadczenia z narkotykami

Odsetek eksperymentujących z narkotykami (z włączeniem osób, które brały środki nasenne lub uspokajające bez zalecenia lekarza, środki dopingujące lub sterydy, a także proszki albo leki z alkoholem oraz dopalacze) znacząco zmniejszył się w trakcie oddziaływania programu (zmiana jest istotna statystycznie). W ostatnich 3 miesiącach przed zakończeniem programu z narkotykami eksperymentowało – 15,6% młodzieży (przed rozpoczęciem – 29,2%).

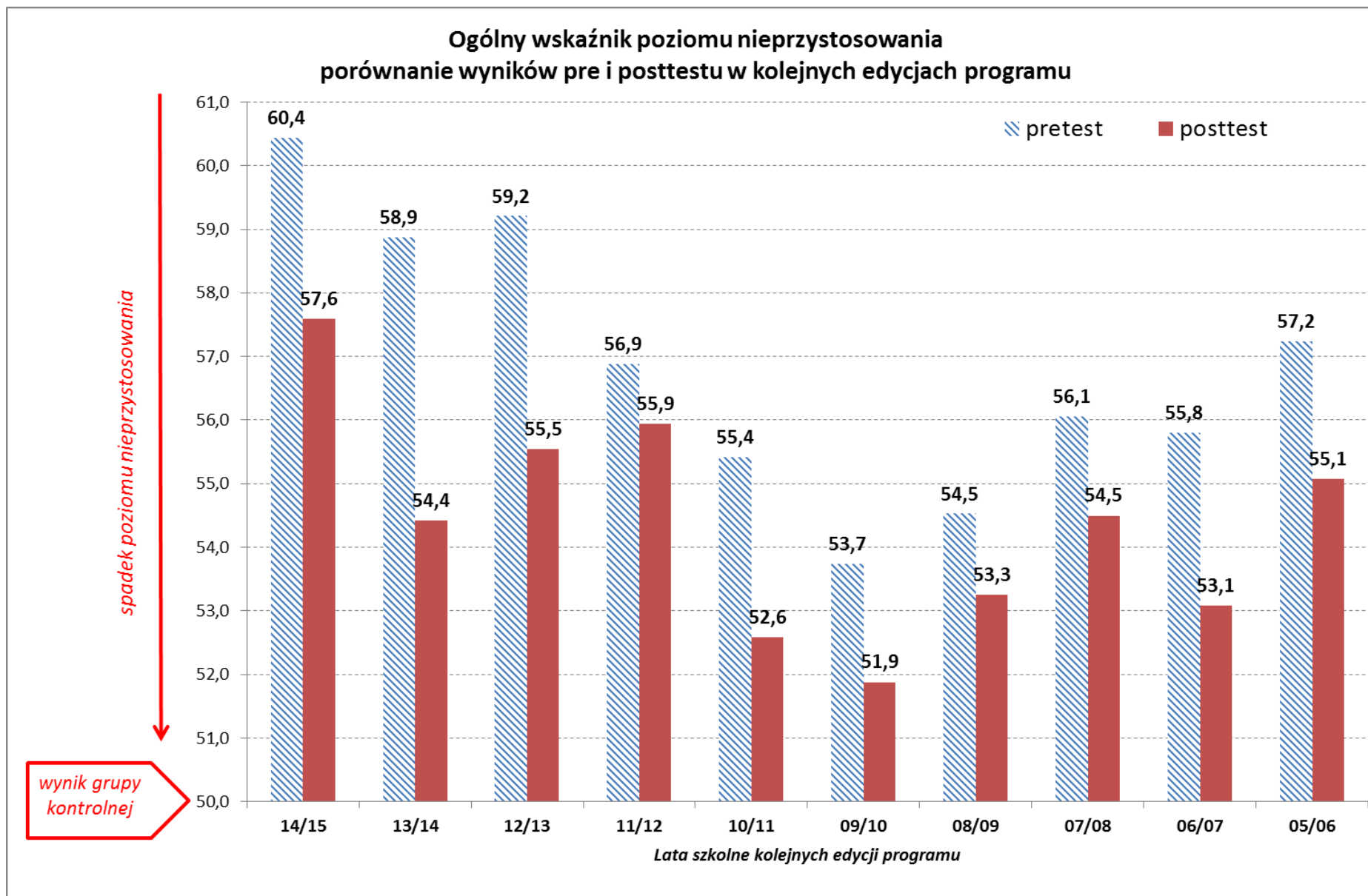
Spośród 15-tu środków odurzających do przyjmowania marihuany lub haszyszu przyznało się 14% uczestników analizowanego programu profilaktyki selektywnej w ciągu ostatnich 3 miesięcy przed jego zakończeniem to o 8 punktów procentowych mniej niż przed jego rozpoczęciem (22%). 14% przyjmowało leki uspokajające lub nasenne bez zalecenia lekarza, co oznacza wzrost intensywności ich przyjmowania (11% w preteście); 5% tabletki lub proszki z alkoholem – o 2 punkty procentowe więcej niż przed rozpoczęciem programu (3% w preteście); 3% przyjmowała substancje chemiczne (klej, aerozole, rozpuszczalniki, benzyna itp.) – w preteście 2%). Żaden z pozostałych środków odurzających nie był przyjmowany przez więcej niż 2% badanych w postteście.

Efektywność Programu Przeciwdziałania Młodzieżowej Patologii Społecznej w poprzednich latach

Opisana procedura pozwala na porównanie efektywności Programu Przeciwdziałania Młodzieżowej Patologii Społecznej w poprzednich latach. Przykład prezentuje wykres 4. Przedstawiono na nim wartości wskaźnika ogólnego nieprzystosowania OWN w pomiarach pre i posttestowych 11 kolejnych edycji programu.

Dane pokazują, że regularnie poziom nieprzystosowania młodzieży rozpoczynającej program był bardzo wysoki oraz że systematycznie w kolejnych edycjach programu uzyskiwano poprawę wskaźnika.

Wykres 4

Główne wnioski

Procedura ewaluacji wyników przedstawiona na przykładzie oceny efektywności edycji programu zrealizowanego w roku szkolnym 2014/2015 pozwala na wygenerowanie puli wniosków

Poziom nieprzystosowania uczestników programu znacznie wykracza poza normę i wynosi 58,8 punktu. Wyniki 5 skal treściowych na 8 znacznie różnią się na niekorzyść od wyników grupy normalizacyjnej. Dane pokazują, że pod opiekę profilaktyczną ośrodków Fundacji Praesterno trafia rzeczywistość młodzież zagrożona wykluczeniem społecznym.

Uczestników programu charakteryzuje szczególnie wysokie poczucie braku dążeń i celów życiowych, depresyjność i tendencje ucieczkowe, nasilenie konfliktów w rodzinie, poczucie braku sprawczości oraz izolacji w środowisku szkolnym.

Podopieczni programu czują się natomiast akceptowani przez rówieśników, potrafią kontrolować swoje zachowania, mają adekwatne poczucie własnej wartości.

Na żadnej ze skal treściowych kwestionariusza KADM nie odnotowano istotnej statystycznie zmiany. Rejestrowane zmiany na skalach treściowych kwestionariusza KADM szły w kierunku poprawy funkcjonowania psychospołecznego młodzieży uczestniczącej w programie, choć różnice nie osiągnęły poziomu istotności statystycznej.

W trakcie trwania programu nastąpiło zmniejszenie intensywności kontaktów ze środkami psychoaktywnymi, poprawa jest istotna statystycznie w przypadku eksperymentujących z narkotykami.

Odsetek eksperymentujących z narkotykami (z włączeniem osób, które brały środki nasenne lub uspokajające bez zalecenia lekarza, środki dopingujące lub sterydy, a także proszki albo leki z alkoholem oraz dopalacze) znacząco zmniejszył się w trakcie oddziaływania programu (zmiana jest istotna statystycznie). W ostatnich 3 miesiącach przed zakończeniem programu z narkotykami eksperymentowało – 15,6% (przed rozpoczęciem – 29,2%).